

• INFORMÁCIE •

Takmer zabudnutá vojna

Marec 1939 patrí po onej pomníchovskej, slovami profesora Roberta Kvačka „kostižernej“, dobe k najtragickejším obdobiam českého a slovenského národa. Po úspechu dlhodobo plánovanej nemeckej likvidácie Československa v marci 1939 sa na Slovensku konštituoval Slovenský štát (neskôr premenovaný na Slovenskú republiku), Podkarpatskú Rus obsadilo horthyovské Maďarsko a české krajiny okupovalo Nemecko.

Maďarsko už 15. marca 1939 uznalo navonok „samostatnosť“ Slovenska, ale zároveň sa chystalo aj na vojenské obsadenie jeho celého územia, pretože maďarské ciele mohlo uspokojiť len reštituovanie Uhorska, v novej terminológii „Nagy Magyarországu“ – Veľkého Maďarska.

Maďarské snahy o obnovenie Uhorska

Zánikom Uhorska a oslobodením sa Slovákov v októbri 1918 sa neskončili pokusy o navrátenie hegemonie Maďarov v Karpatskej kotline. Zatiaľ čo Nemci a Rakúšania, ba aj Turci sa so svojou porážkou v prvej svetovej vojne a zánikom svojich ríš, aj keď neradi, zmierili, u Maďarov to tak nebolo a nielen ich vládnuce kruhy, ale aj väčšina maďarského národa naďalej upierali právo na slobodu a nezávislosť Slovákov, Rumunov, Srbov a ďalších národov a namiesto nadviazania konštruktívnych vzťahov s nástupníckymi štátmi sa usilovali nielen o revíziu hraníc, ale aj o obnovenie tzv. Svätoštefanskej koruny in integro. Boj o revíziu mierovej zmluvy z Trianonu, úsilie o obnovenie Uhorska, sa stáva ústredným cieľom horthyovského medzivojnového režimu. Úsilie maďarskej medzivojnovkej politiky bolo zamerané v prvom rade na oslabenie a na dezintegráciu československého štátu a následne o ovládnutie územia celého Slovenska a Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajiny).

Za najslabší článok považovali horthyovci práve Slovensko a prechovávali falošné ilúzie, že vraj Slováci sa cítia Čechmi po roku 1918 oklamaní a že sa radi vrátia do spoločného štátu s Maďarmi. Akoby celkom zabudli na výrok Andreja Hlinku z mája 1918, že tisícročné manželstvo s Maďarmi sa neosvedčilo a Slováci sa s nimi musia rozísť. Tak regent Miklós Horthy, ako aj minister zahraničných vecí Kálmán Kánya neboli ochotní a ani schopní vyrovnať sa s pomermi v medzivojnovkej Európe a Československo im priam klalo oči. Pritom sa o Slovákoch vyjadrovali znevažujúco, nepočítali so žiadnou reálnou autonómiou pre nich, aj keď im ju sľubovali. Napriek tomu boli odhodlaní urobiť všetko preto, aby sa Slovensko znovu vrátilo k obnovenému Uhorsku alebo Nagy Magyarországu – „Veľkému Maďarsku“. Trochu inú taktiku zastávali István Bethlen a Pál Teleki, ktorí presadzovali čiastočnú zmenu maďarskej politiky voči Slo-

vákom. Ale ani o nich a ich plánoch si netreba robiť veľké ilúzie, veď agresiu voči Slovensku v marci 1939 začala práve Telekiho vláda.

Vyhlásenie slovenskej samostatnosti 14. marca 1939 Maďarsko zaskočilo. Maďarské vládnuce kruhy boli sklamané a dokonca vyčítali nemeckému kancelárovi Adolfovi Hitlerovi porušenie jeho sľubu, že bude podporovať Maďarsko. Niektorí maďarskí predstavitelia stále prechovávali falošné nádeje, že samostatné Slovensko je len dočasné riešenie a skôr alebo neskôr dôjde k rozdeleniu slovenského územia medzi Nemecko, Maďarsko a Poľsko. Dňa 23. marca 1939 Nemecko podpísalo „ochrannú zmluvu“ so Slovenskom, ale už najbližšie dni ukázali, že Slováci sa na tento dokument a na podporu Hitlera spoliehať nemôžu. Maďarský vyslanec v Berlíne Döme Sztójay odovzdal nemeckej strane 20. marca mapu s novými územnými nárokmi Maďarska voči Slovensku a došlo aj k výmene listov medzi Horthym a Hitlerom. Maďarská propaganda rozširovala správy o tom, že sa vraj Nemecko vzdalo Slovenska a Maďarsko má voľnú cestu až po Váh.

K narušeniu slovenských hraníc maďarskými jednotkami na východe došlo už 15. marca 1939, keď v rámci okupácie Podkarpatskej Rusi maďarskí vojaci prekročili aj administratívne hranice Slovenska. Nepochybne išlo o pokus rozšíriť maďarské územie na západ a zároveň aj o sondáž, ako zareaguje Nemecko. Dňa 23. marca maďarská armáda zaútočila na východnom Slovensku v troch smeroch: od Veľkých Kapušian, od Užhorodu a od Veľkého Berezného a prenikla do hĺbky 15 – 20 km na čiaru Stretava, Sobrance a Stakčín. Slovenská vláda protestovala a požiadala o pomoc Berlín.

Slovenská armáda (aj s českými dôstojníkmi a vojakmi) sa v priebehu niekoľkých dní doformovala, zastavila prenikanie maďarských vojsk a bola schopná prejsť aj do protiútok. Nemecko sa snažilo konflikt zastaviť, aj preto nedovolilo slovenskej strane presunúť ťažké zbrane a muníciu z „ochrannej zóny“ na Považí na východ a zároveň apelovalo na Slovensko, aby sa konflikt snažilo riešiť prostredníctvom rokovaní.

Ako sa k celej veci postavili maďarskí predstavitelia, svedčí klamúce vyjadrenie ministra zahraničných vecí Istvána Csákyho v Telekiho vláde, že maďarská armáda na východnom Slovensku nepodniká žiadne akcie a ide len o miestne incidenty. Reakcia Nemecka veľmi sklamala slovenských politikov, pretože sa Slovenska nielen nezastalo, ale dokonca ešte zabránilo v presune ťažkej vojenskej techniky z Považia na východ. Napriek tomu sa slovenskej armáde podarilo postup Maďarov zastaviť, ale na nátlak Berlína slovenské jednotky nezaútočili a politickí predstavitelia museli súhlasiť s rokovaniami. Vopred sa však už vylúčili akékoľvek kompromisy z maďarskej strany. Sztójay ešte predtým informoval Budapešť, že Nemecko s „malým riešením“ bude súhlasiť a uzná novú líniu za definitívnu hranicu, a Csáky takto informoval aj Poľsko s tým, že maďarská strana túto líniu považuje za hranice. Tak aké potom rokovania so slovenskou stranou o riešení vzájomného územného sporu! Tieto rozhovory sa začali v Budapešti 27. marca a trvali do 4. apríla. Po oznámení ministra zahraničných vecí Joachima von Ribbentropa 31. marca Bratislave, že odporúča, aby Slovensko netrvalo na zachovaní celistvosti hraníc na východnom Slovensku, slovenskí vyjednávači ustúpili a nezostalo im nič iné, iba súhlasiť s novým okypením územia Slovenska. Stratili sme ďalších 1 897 kilometrov štvorcových a 69 630 obyvateľov. Ale ani s tým neboli Maďari spokojní...

Maďarská vláda bola sklamaná z toho, že sa nepotvrdili ilúzie, že na Slovenskú sú promaďarské nálady a sympatie. Csáky 30. marca 1939 Poliakom napriek tomu tvrdil, že maďarský vpád na Slovensko prijali tamojší obyvatelia „s najväčšími sympatiami“. Poľskú vládu informoval, že na protesty nemeckej a slovenskej strany muselo Maďarsko zastaviť ďalšie vojenské kroky. Napriek predchádzajúcemu krutému útlaku Rusínov v Uhorsku sa Telekiho vláda nehanbila tvr-

dit', že reprezentuje aj Rusínov a požadovala od Slovenska všetko územie obývané rusínskym obyvateľstvom.

Aj keď Maďarsko podľa protokolu o novej hraničnej čiare, podpísaného v Budapešti 4. apríla 1939, získalo ďalšie územie na východnom Slovensku, kde nebola ani jedna maďarská dedina, nedosiahlo svoj pôvodný cieľ, ktorým bolo preniknúť až k Popradu, zbaviť Slovenský štát životaschopnosti a nakoniec ho ako akýsi nový Felvidék (Horné Uhorsko) celé pripojiť k Maďarsku. Po márných slovenských apeloch na Nemecko, aby v súlade s ochrannou zmluvou zakročilo proti Maďarsku, Slovensko odstúpilo 78 obcí, 1 697 kilometrov štvorcových a 69 930 obyvateľov.

Smutné boli osudy dobrovoľníkov, ktorí vtedy bránili vlasť. Napríklad Juraj Ťažár a jeho družovia z čaty útočnej vozby pri Nižnej Rybnici zničili nepriateľské pancierové auto a niekoľko guľometov. Ťažár utrpel v boji ťažké zranenie, ale po roku 1945 ho obvinili zo „zločinu domácej zrady a kolaborantstva“. Pri úspešnom útoku na obec Budkovce, obsadenú Maďarmi, bol okrem iných aj čatár aspirant Štefan Ňukovič. Po vojne skončil v sovietskom gulagu. Učiteľ Štefan Kohút zachraňoval ranených vojakov, ale po vojne ho vyhodili zo služieb v školstve a musel sa živiť ako robotník. Bolo viacero takých smutných osudov... Žiaľ, ani dnes sa oficiálna Slovenská republika v rámci „korektných vzťahov“ s Maďarskom nehlási ani k svojim padlým, ani k svojim hrdinom prenasledovaným po vojne, hoci dodnes neboli rehabilitovaní. Len nový primátor Spišskej Novej Vsi Ján Volný má k tejto kapitole slovenských dejín ústretový prístup, a preto aj v marci 2015 pomohol zorganizovať spolu s Ústavom pamäti národa a Maticou slovenskou dvojdnú odbornú konferenciu historikov s príspevkami o tejto udalosti. Je príznačné, že na tomto podujatí sa nezúčastnil s referátom žiadny zástupca Historického ústavu SAV, ani zástupca Vojenského historického ústavu v Bratislave. Zrejme tieto inštitúcie nepovažujú „malú vojnu“ ani za súčasť slovenských dejín, ani za tému, ktorá by mala zaujímať slovenských vojenských historikov daného obdobia. Ale to je už iná téma.

Ferdinand Vrábek